

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ

Ίστορία

(αποσπάσματα)

Βιβλίο 3

Παραγρ. [82-84]

(σε παρένθεση οι πρωτότυπες εκφράσεις)

[82] Σ' αυτές τις ακρότητες έφτασε ο εμφύλιος πόλεμος (στάσις) και προκάλεσε μεγάλη εντύπωση γιατί ήταν ο πρώτος που έγινε. Αργότερα μπορεί κανείς να πη ότι ολόκληρος ο ελληνισμός (τὸ Ἑλληνικὸν) συνταράχτηκε, γιατί παντού σημειώθηκαν εμφύλιοι σπαραγμοί. Οι δημοκρατικοί καλούσαν τους Αθηναίους να τους βοηθήσουν και οι ολιγαρχικοί τους Λακεδαιμονίους. όσο διαρκούσε η ειρήνη δεν είχαν ούτε πρόφαση, αλλά ούτε τη διάθεση να τους καλέσουν σε βοήθεια. Με τον πόλεμο, όμως, καθεμιά από τις αντίπαλες πολιτικές παρατάξεις μπορούσε εύκολα να βρή ευκαιρία να προκαλέσει εξωτερική επέμβαση για να καταστρέψει τους αντιπάλους της και να ενισχυθή η ίδια για να ανατρέψει το πολίτευμα. Οι εμφύλιες συγκρούσεις έφεραν μεγάλες κι αμέτρητες συμφορές στις πολιτείες, συμφορές που γίνονται και θα γίνονται πάντα όσο δεν αλλάζει η φύση του ανθρώπου, συμφορές που μπορεί να είναι βαρύτερες ή ελαφρότερες κ' έχουν διαφορετική μορφή ανάλογα με τις περιστάσεις.

Σε καιρό ειρήνης και όταν ευημερή ο κόσμος και οι πολιτείες, οι άνθρωποι είναι ήρεμοι γιατί δεν τους πιέζουν ανάγκες φοβερές. Αλλ' όταν έρθη ο πόλεμος που φέρνει στους ανθρώπους την καθημερινή στέρση, γίνεται δάσκαλος της βίας κ' ερεθίζει τα πνεύματα του πλήθους σύμφωνα με τις καταστάσεις που δημιουργεί. Ο εμφύλιος πόλεμος, λοιπόν, μεταδόθηκε από πολιτεία σε πολιτεία. Κι όσες πολιτείες έμειναν τελευταίες, έχοντας μάθει τι είχε γίνει αλλού, προσπαθούσαν να υπερβάλλουν σ' επινοητικότητα, σε ύπουλα μέσα και σε ανήκουστες εκδικήσεις. Για να δικαιολογούν τις πράξεις τους άλλαζαν ακόμα και τη σημασία των λέξεων. Η παράλογη τόλμη θεωρήθηκε ανδρεία και αφοσίωση στο κόμμα (φιλέταιρος), η προσωπική διστακτικότητα θεωρήθηκε δειλία που κρύβεται πίσω από εύλογες προφάσεις και η σωφροσύνη προσωπίδα της ανανδρείας. Η παραφορά θεωρήθηκε ανδρική αρετή, ενώ η τάση να εξετάζονται προσεκτικά όλες οι όψεις ενός ζητήματος θεωρήθηκε πρόφαση για υπεκφυγή. Όποιος ήταν έξαλλος γινόταν ακουστός, ενώ όποιος έφερνε αντιρρήσεις γινόταν ύποπτος. Όποιον επινοούσε κανένα τέχνασμα και πετύχαινε, τον θεωρούσαν σπουδαίο, κι όποιον υποψιαζόταν σύγκαιρα και φανέρωνε τα σχέδια του αντιπάλου, τον θεωρούσαν ακόμα πιο σπουδαίο. Ενώ όποιος ήταν αρκετά προνοητικός, ώστε να μην χρειαστούν τέτοια μέσα, θεωρούσαν ότι διαλύει το κόμμα και ότι είναι τρομοκρατημένος από την αντίπαλη παράταξη. Με μια λέξη, όποιος πρόφταινε να κάνει κακό πριν από άλλον, ήταν άξιος επαίνου, καθώς κ' εκείνος που παρακινούσε στο κακό όποιον δεν είχε σκεφτή να το κάνει.

[83] Αλλά και η συγγένεια θεωρήθηκε χαλαρότερος δεσμός από την κομματική αλληλεγγύη, γιατί οι ομοιδεάτες ήσαν έτοιμοι να επιχειρήσουν ό,τιδήποτε, χωρίς δισταγμό, και τούτο επειδή τα κόμματα δεν σχηματίστηκαν για να επιδιώξουν κοινή ωφέλεια με νόμιμα μέσα, αλλά

αντίθετα, για να ικανοποιήσουν την πλεονεξία τους παρανομώντας (ού γὰρ μετὰ τῶν κειμένων νόμων ὠφελίας αἰ τοιαῦται ζύνοδοι, ἀλλὰ παρὰ τοὺς καθεστῶτας πλεονεξία). Και η μεταξύ τους αλληλεγγύη βασιζόταν περισσότερο στη συνενοχή τους παρά στους ὅρκους τους στους θεούς. Τις εύλογες προτάσεις των αντιπάλων τους τις δέχονταν με υστεροβουλία και όχι με ειλικρίνεια για να φυλαχτούν από ένα κακό αν οι άλλοι ἦσαν πιο δυνατοί. Και προτιμούσαν να εκδικηθούν για κάποιο κακό αντί να προσπαθήσουν να μην το πάθουν. Ὄταν ἔκαναν ὅρκους για κάποια συμφιλίωση, τους κρατούσαν τόσο μόνο όσο δεν είχαν την δύναμη να τους καταπατήσουν, μη ἔχοντας να περιμένουν βοήθεια από αλλού. Αλλά μόλις παρουσιαζόταν ευκαιρία, εκείνοι που πρώτοι είχαν ξαναβρεί το θάρρος τους, αν ἔβλεπαν ὅτι οι αντίπαλοί τους ἦσαν αφύλαχτοι, τους χτυπούσαν κ' ἔνοιωθαν μεγαλύτερη χαρά να τους βλάψουν εξαπατώντας τους, παρά χτυπώντας τους ανοιχτά. Θεωρούσαν ὅτι ο τρόπος αυτός όχι μόνο είναι, πιο ασφαλής αλλά και βραβείο σε αγώνα δόλου. Γενικά είναι ευκολώτερο να φαίνονται επιδέξιοι οι κακούργοι, παρά να θεωρούνται τίμιοι ὅσοι δεν είναι δόλιοι. Οι περισσότεροι ἄνθρωποι προτιμούν να κάνουν το κακό και να θεωρούνται ἔξυπνοι, παρά να είναι καλοί και να τους λένε κουτούς. Αιτία ὁλων αυτῶν ἦταν η φιλαρχία που ἔχει ρίζα την πλεονεξία και την φιλοδοξία που ἔσπρωχναν τις φατρίες να αγωνίζονται με λύσσα. Οι αρχηγοί των κομμάτων, στις διάφορες πολιτείες, πρόβαλλαν ωραία συνθήματα. Ισότητα των πολιτῶν (ἰσονομία πολιτική) ἀπὸ την μια μεριά, σωφροσύνη της αριστοκρατικής διοίκησης (ἀριστοκρατία σώφρων) ἀπὸ την ἄλλη. Προσποιοῦνταν ἔτσι ὅτι υπηρετοῦν την πολιτεία, ἐνῶ πραγματικά ἠθελαν να ικανοποιήσουν προσωπικά συμφέροντα και αγωνίζονταν με κάθε τρόπο να νικήσουν τους αντιπάλους τους. Τούτο τους οδηγούσε να κάνουν τα φοβερῶτερα πράγματα ἐπιδιώκοντας να εκδικηθούν τους αντιπάλους τους, ὄχι ως το σημεῖο που επιτρέπει η δικαιοσύνη ἢ το συμφέρον της πολιτείας, ἀλλὰ κάνοντας τις ἀγριότερες πράξεις, με μοναδικό κριτήριο την

ικανοποίηση του κόμματος τους. Καταδίκάζαν άνομα τους αντιπάλους τους ή άρπαζαν βίαια την εξουσία, έτοιμοι να κορέσουν το μίσος τους. Καμιά από τις δύο παρατάξεις δεν είχε κανένα ηθικό φραγμό κ' εκτιμούσε περισσότερο όσους κατόρθωναν να κρύβουν κάτω από ωραία λόγια φοβερές πράξεις. Όσοι πολίτες ήσαν μετριοπαθείς θανατώνονταν από την μια ή την άλλη παράταξη είτε επειδή είχαν αρνηθή να πάρουν μέρος στον αγώνα είτε επειδή η ιδέα και μόνο ότι θα μπορούσαν να επιζήσουν προκαλούσε εναντίον τους τον φθόνο.

[84] Έτσι οι εμφύλιοι σπαραγμοί έγιναν αιτία ν' απλωθή σ' όλο τον ελληνικό κόσμο κάθε μορφή κακίας και το ήθος, που είναι το κυριότερο γνώρισμα της ευγενικής ψυχής κατάντησε να είναι καταγέλαστο κ' εξαφανίστηκε. Ο ανταγωνισμός δημιούργησε απόλυτη δυσπιστία και δεν υπήρχε τρόπος που να μπορή να την διαλύση, ούτε εγγυήσεις ούτε όρκοι φοβεροί. Όλοι, όταν επικρατούσαν, ξέροντας ότι δεν υπήρχε ελπίδα να κρατηθούν μόνιμα στην εξουσία, προτιμούσαν, αντί να δώσουν πίστη στους αντιπάλους τους, να πάρουν τα μέτρα τους για να μην πάθουν οι ίδιοι. Τις περισσότερες φορές επικρατούσαν οι διανοητικά κατώτεροι (οι φαυλότεροι γνώμην ως τὰ πλείω περιεγίνοντο). Φοβόνταν την δική τους ανεπάρκεια και την ικανότητα των αντιπάλων τους κ' έτσι, για να μην νικηθούν στη συζήτηση και για να μην πέσουν θύματα των όσων οι άλλοι θα επινοούσαν, δεν είχαν κανένα δισταγμό να προχωρήσουν σε βίαιες πράξεις. Όσοι, πάλι, περιφρονούσαν τους αντιπάλους τους, νόμιζαν ότι μπορούσαν σύγκαιρα να καταλάβουν τα σχέδιά τους. Θεωρούσαν ότι δεν ήταν ανάγκη να μεταχειριστούν βία για τα όσα μπορούσαν, καθώς νόμιζαν, να πετύχουν με τις ραδιουργίες τους. Έτσι, τις περισσότερες φορές, δεν φυλάγονταν και οι αντίπαλοί τους αφάνιζαν.

[Στην Κέρκυρα, λοιπόν, έγιναν, για πρώτη φορά, τα φοβερά αυτά πράγματα στα οποία μπορούν να οδηγηθούν άνθρωποι που ζούν κάτω από καθεστώς τυραννικό όταν τους δοθή η ευκαιρία να εκδικηθούν τους άρχοντές τους. Άλλοι, κινήθηκαν για ν' απαλλαγούν από τη φτώχεια τους επιδιώκοντας να πάρουν τις περιουσίες των άλλων. Άλλοι χτυπούσαν άγρια και αλύπητα τους ανθρώπους της ίδιας τάξης, όχι από πλεονεξία, αλλά από το τυφλό πάθος του πρωτόγονου ανθρώπου. Ολόκληρη η ζωή της πολιτείας αναστατώθηκε και η ανθρώπινη φύση, η οποία - κι όταν ακόμα υπάρχει ευνομία - έχει την τάση να παρανομή, ξεχείλισε, κι ανατρέποντας τους νόμους, έδειξε με ικανοποίηση, όλη της την ασυγκράτητη έχθρα εναντίον κάθε εξουσίας. Αν προτίμησαν την άνομη εκδίκηση από τη δικαιοσύνη, αν προτίμησαν την πλεονεξία από την ευνομία, τούτο συνέβηκε επειδή ο φθόνος είχε διαβρώσει την ψυχή τους. Για να εκδικηθούν τους εχθρούς τους οι άνθρωποι, σε τέτοιες περιστάσεις, αγνοούν τους κανόνες επάνω στους οποίους στηρίζονται οι κοινωνίες, κανόνες όμως επάνω στους οποίους μπορούν να στηριχτούν για να σωθούν αν βρεθούν στην ανάγκη. Αλλά αδιαφορούν ξεχνώντας ότι, αν καταλύσουν όλους τους κανόνες, τότε κ' οι ίδιοι θα στερηθούν από την προστασία τους αν έρθη στιγμή που θα την έχουν ανάγκη].

Μετάφραση του Άγγελου Σ. Βλάχου

[εκδ. Εστία, Αθήνα 1999]

Αναδημοσίευση από mesaellada.wordpress.com

Ίστορία

Βιβλίο 7,

Παράγραφοι 71.2-71.5 και 75
Σε μετάφραση Ελευθέριου Βενιζέλου

(Αναφορικά με την ήττα των Αθηναίων στην Σικελία)

[71]

[2] Επειδή όλες των τας ελπίδας οι Αθηναίοι είχαν αναθέσει εις τον στόλον, ο φόβος των περί του μέλλοντος ήτο μεγαλύτερος παρά ποτε άλλοτε, και επειδή αι τύχαι της ναυμαχίας ενηλλάσσοντο, το αυτό κατ' ανάγκην συνέβαινε και εις τας περί αυτής εντυπώσεις των εκ της ξηράς.

[3] Διότι, ευρισκόμενοι παρά πολύ πλησίον των γινομένων, και κοιτάζοντες προς διάφορα σημεία έκαστος, οσάκις μερικοί ήθελαν ίδει πουθενά τους ιδικούς των επικρατούντας, ανελάμβαναν θάρρος και ήρχιζαν απευθύνοντες επικλήσεις προς τους θεούς, όπως μη τους ματαιώσουν την ελπίδα της αισίας παλινοστήσεώς των. Άλλοι πάλιν, βλέποντες εις άλλο σημείον της ναυμαχίας ηττωμένους τους ιδικούς των, εξέφεραν κραυγάς και ολοφυρμούς, ενώ συγχρόνως η θέα των γινομένων κατέβαλλε το φρόνημά των περισσότερον από το των μαχομένων. Και πάλιν άλλοι, των οποίων το βλέμμα προσηλώνετο εις σημείον, όπου η ναυμαχία ήτο αμφίρροπος, ευρίσκοντο εις χειροτέραν από τους άλλους αγωνίαν διά το επί μακρόν αναποφάσιστον της πάλης, αντικατοπτρίζοντες εις αυτάς ταύτας τας περιδεείς κινήσεις του σώματός των, τας κινήσεις

και εναλλαγής των αισθημάτων των, διότι ανά πάσαν στιγμήν είχαν το αίσθημα ότι ή παρά τρίχα θα σωθούν ή παρά τρίχα θα χαθούν.

[4] Και εφόσον η νίκη ήτον αναποφάσιτος ημπορούσε κανείς εις ένα και τον αυτόν στρατόν, τον Αθηναϊκόν, ν' ακούση συγχρόνως όλα, ολοφυρμούς, αλαλαγμούς, «νικώμεν», «χανόμεθα» και κάθε άλλο είδος κραυγών, αι οποίαι δεν ημπορούν να λείψουν από το μέσον πολυαρίθμου στρατού, ευρισκομένου εις μέγαλον κίνδυνον.

[5] Ανάλογος ήτο και η αγωνία των επιβαινόντων του στόλου Αθηναίων, μέχρις ότου τέλος, μετά πάλην, επί μακρόν παραταθείσαν, οι Συρακούσιοι και οι σύμμαχοί των εξηνάγκασαν τους Αθηναίους εις υποχώρησιν, και μη δίδοντες εις αυτούς ούτε στιγμήν ν' ανασάνουν, τους κατεδίωξαν θριαμβευτικώς μέχρι της παραλίας, παροτρυνόμενοι αμοιβαίως διά μεγάλων κραυγών.

.....

[75]

[1] Την μεθεπομένην της ναυμαχίας, όταν ο Νικίας και ο Δημοσθένης εθεώρησαν ότι αι ετοιμασίαι είχαν συμπληρωθή, ο στρατός εξεκίνησε τέλος.

[2] Η κατάσταση των Αθηναίων ήτον αληθώς τρομερά, όχι μόνον από της απόψεως ότι απήρχοντο, αφού είχαν χάσει ολόκληρον τον στόλον των, και αντί των μεγάλων ελπίδων, με τας οποίας είχαν έλθει, δεν υπελείποντο εις αυτούς παρά κίνδυνοι μόνον διά το κράτος των και τους εαυτούς των, αλλά και δι' όσα έτυχε ν' αντιληφθή έκαστος κατά την εγκατάλειψιν του στρατοπέδου, οδυνηρά διά τους οφθαλμούς και του σώματος και της ψυχής.

[3] Διότι επειδή οι νεκροί έμεναν άταφοι, οσάκις κανείς ήθελεν ίδει επί του εδάφους το πτώμα κανενός εκ των ιδικών του, εβυθίζετο εις λύπην, ανάμικτον με φόβον, ενώ οι ασθενείς και τραυματίαι, οι οποίοι εγκατελείποντο ζώντες, ήσαν διά τους ζώντας πολύ μεγαλυτέρα αιτία λύπης ή οι αποθανόντες και ήσαν δυστυχέστεροι από τους πεσόντας.

[4] Διότι διά των ικεσιών και των θρήνων, εις τους οποίους κατέφευγαν, έφεραν τους απερχομένους εις φοβεράν αμηχανίαν. Εζήτουν να τους πάρουν μαζί τους και εκάλουν ονομαστί κάθε φίλον και συγγενή που έβλεπαν. Εκρεμνώνντο επάνω εις τους συντρόφους των του καταυλισμού, την στιγμήν που εκείνοι έφευγαν και τους ηκολούθουν εφόσον ημπορούσαν, όταν δ' αι σωματικά και αι ψυχικά δυνάμεις των τους επρόδιδαν, απεσπώνντο, εκφέροντες επικλήσεις προς τους θεούς και οιμωγάς, μόλις ακουόμενας πλέον. Ως εκ τούτου, ο στρατός ολόκληρος, με οφθαλμούς πλημμυρισμένους από δάκρυα και μη γνωρίζοντες τι να κάμουν, μετά δυσκολίας απεφάσιζαν να ξεκινήσουν, μολονότι επρόκειτο ν' αφήσουν χώραν εχθρικήν, και τα δεινά που είχαν ήδη υποφέρει και τα δεινά που τους επεφύλαττε το άδηλον μέλλον ήσαν τοιαύτα, οποία οσαδήποτε δάκρυα δεν ημπορούσαν ν' ανακουφίσουν.

[5] Επεκράτει ωσαύτως κατήφεια και εντροπή διά την θέσιν, εις την οποίαν είχαν περιέλθει. Ενόμιζε κανείς, τωόντι, ότι απετέλουν ουσιαστικώς όχι στρατόν, αλλά τον διαφεύγοντα πληθυσμόν πόλεως, παραδοθείσης μετά μακράν πολιορκίαν, και μάλιστα πόλεως μεγάλης. Διότι το όλον πλήθος των συναπερχομένων δεν ήτο μικρότερον των σαράντα χιλιάδων. Και όχι μόνον οι άλλοι εβάσταζαν ό,τι καθένας ημπορούσε, αλλά και οι οπλίται και οι ιππείς, παρά την επικρατούσαν δι' αυτούς τουλάχιστον συνήθειαν, εσήκωναν οι ίδιοι τα τρόφιμά των, άλλοι μεν δι' έλλειψιν υπηρετών και άλλοι ένεκα δυσπιστίας προς αυτούς, καθ' όσον πολλοί εκ

τούτων είχαν αυτομολήσει και προηγουμένως, αλλ' οι πλείστοι, αμέσως μετά την τελευταίαν ήτταν.

[6] Αλλά και τα τρόφιμα αυτά ήσαν ανεπαρκή, διότι αι τροφαί του στρατοπέδου είχαν εξαντληθή. Και η άλλη αθλιότης, μολονότι το γεγονός ότι όλοι εσυμμερίζοντο εξ ίσου το κακόν, έφερεν, όπως κάθε κοινή μετ' άλλων συμφορά, κάποιαν ανακούφισιν, ήτον εν τούτοις δυσβάστακτος εις την παρούσαν περίστασιν,

[7] όταν ιδίως εσυλλογίζοντο από ποίαν λαμπρότητα και δόξαν των πρώτων ημερών είχαν καταλήξει εις τοιαύτην κατάπτωσιν. Καθόσον ουδέποτε, πράγματι, Ελληνικόν στράτευμα υπέστη τοιαύτην μετάπτωσιν τύχης. Ενώ είχαν έλθει διά να υποδουλώσουν άλλους, κατήντησε να φεύγουν εκ φόβου μήπως μάλλον αυτοί αντιθέτως υποδουλωθούν. Αντί των ευχών και των παιάνων, υπό την συνοδείαν των οποίων είχαν εκπλεύσει εκ Πειραιώς, εξεκίνουν τώρα αντιθέτως, ακούοντες λόγους δυσοιώνους. Αντί να επιβαίνουν στόλου ως ναύται, επορεύοντο ήδη πεζή, όλας των τας ελπίδας αναθέτοντες εις τους οπλίτας αντί του στόλου. Και όμως, ένεκα του μεγέθους του επικρεμαμένου ακόμη κινδύνου, όλα αυτά εφαινοντο εις αυτούς ανεκτά.

(μετάφραση Ελευθέριος Βενιζέλος)